

Žinome, kad vienuolis, laikydamasis trijų evangelinių patarimų – skaistumo, neturto, klusnumo ir savo vienuolijos nuostatų, atsiskiria nuo pasaulio ir siekia krikščioniškojo tobulumo. Be abejo, tapti tobulam yra kiekvieno krikščionio pašaukimas, bet vienuolis jo siekia savo gyvensena ir krikščioniškojo tobulinimosi būdais. Vienuolis savo būseną neigia ne pasaulį savaime, o jo savarankiškumą ir autonomiškumą. Jis palieka objektų pasaulį ir ieško tiesioginio, gryno santykio su Dievu. Taigi vienuolio askezės tikslas – susilaikyti nuo tokio naudojimosi pasauliu, kuris nėra susietas su Dievu, ir atsisakyti pasaulio kaip blogio srities, kaip antikristo karalijos. Vis dėlto vienuolynų istorinė patirtis Bažnyčioje rodo, kad vienuoliai ne bėgo iš profaninio pasaulio, tačiau stojo į kovą su juo ir jo vilionėmis. Nuo viduramžių vienuolynai be askezės rinkosi kitą patikimiausią būdą blogiui nugalėti – pagal Dievo planą kurti kultūrą kaip sakralinę sferą. Vatikano II Susirinkimas pabrėžė, kad Dievo karalystė nekyla iš kultūrinės veiklos ar kultūrinės pažangos ir nėra Evangelijos skelbimas, bet Dievo planas skleidžiasi žmogaus kūryba.

Akivaizdūs vyrų vienuolių – pranciškonų, dominikonų, jėzuitų, marijonų – nuopelnai Lietuvos švietimui, mokslui, menui. O ką žinome apie lietuves vienuoles kultūrininkes, dėl krikščioniškojo kuklumo dar ir dabar tūnančias istorijos šešėlyje?

Viena kuklioji kultūros veikėja yra Juozapina Rakauskaitė (sesuo Anna Marija; 1894–1989; pasirašydavo taip pat Alfa Vainoras) – Čikagoje gimusi publicistė, rašytoja, mokytoja vienuolė kazimierietė (nuo 1912 m.). Operos solistės Marijonos Rakauskaitės ir kunigo Simano Rakausko sesuo. Baigė Šv. Kazimiero akademiją, studijavo Katalikų universitete Vašingtone, Lojolos ir De Paulo universitetuose Čikagoje, Vytauto Didžiojo universitete Kaune. 1920 m. kartu su kitomis kazimierietėmis atvyko į Kauną ir Pažaislyje įsteigė Šv. Kazimiero seserų kongregaciją. Šv.

1917 m. procesija Vilniuje.

VIENUOLYSTĖS IR KULTŪRA

niškuosius didvyrius iškelia tautos ir visuomenės reikalas. Pirmiausia atsiranda būtinybė pažinti dvasiškai alkstantį žmogų, pakrikusią bendruomenę. Pažinęs asmuo atranda, jog Dievo vaikas jis yra ne vienas – jam priklauso ir šeimos bei tautos. Taigi pažinęs turi pamilti, o pamilęs – tarnauti. Tarnystės pavyzdys Švč. Mergelė Marija rašytojos vaizdu išvedama į gatves: raginama nenustepti ir ją čia pamatyti. „Reikėtų tokių akių, kurios pamatytų, tartum nubraukdamos kažką kasdienybę, ir praregėtų, kad ten tame paprastame gyvenime yra ir dvasinis judėjimas. Be to, reikėtų dar ir sveikų ausų, o ypač geros širdies išgirsti ir pajusti, kas darosi toje dvasinėje aplinkumoje”. Sesuo Ana Marija vaidinimais ir straipsniais žiebia daugiau ugnies į kultūrą, ją uždega ne sekso aistromis, o krikščioniškojo idealo įkvėpimu. Krikščioniškojo gyvenimo vaizdai duoda galimybę išgyventi, kaip tarnystė per kryžiaus auką teikia dangaus laimės pradmenis dar čia, žemėje.

Rašytoja seselė Rakauskaitė kartoja vienuolės Marijos Kaupaitės žodžius, diegdama tarnystę kaip kultūros pašventinimą:

*Tyliai pildykim Dievo valią,
Tyliai lengvinkim artimui dalią.*

MARIJAI B...

Tegu nestinga tau naujos erdvės!
Tegu vargingą karavano taką
Palaiminti vilties sapnai nušvies,
Kur pažadėtos žemės gaisas teka...

Įžiebęs Paukščių Taką – su tavim!
Čia Jo valia pūga ir speigas siaučia!
Pavojų metą melskis Jam širdim –
Jisai išgirs dejonę tavo skaudžią!

Tu godžiai Jo dienovidį geri...
Kai nudrengta Jo viesulo stovėsi
Liepsnojančiam troškimų sūkurį, –
Gal prakeiksmo už skausmą Jam nesviesi!

Tu – Jo bemiegio sparno judesys...
Žinok: tuomet, kai slogiai susvyruosi,
Ir žengs tavin tamsa, ir pagrasys, –
Tu sunkiai Dievo nuovargiu dejuosi.

Jurgis Baltrušaitis

Gediminas Mikelaitis

Kitame numeryje:

- D. Bindokienė apie „Mažosios Lietuvos enciklopediją”.
- J. Žuko jaunųjų vargonininkų konkursas Marijampolėje.
- Knyga apie laisvės kovas Dainavoje 1918–1923 m.

Redaguoja Renata Šerelytė rainbow.vilnius@gmail.com
Maketuoja Jonas Kuprys

Šio šeštadienio Kultūros turinys

- 1-as psl. Gediminas Mikelaitis. Vienuolystės ir kultūra.
- 2-as psl. Stasys Goštautas. Užrašai iš Poznanės II.
- 3-as psl. Irena Slavinskaitė. Būties dovanos.
- 4-as psl. Gražina Cieškaitė. Ilgiuosi sielos, tiesai atvertosios...
- 5-as psl. Dalia Cidzikaitė. Keturi atviro žodžio dešimtmečiai.
- 6-as psl. Rasa Bražėnaitė. „Niekur nėra taip gera, kaip Anykščiuose...”
- 7-as psl. Gerda Gudjurgienė. Atkurta senoji didikų virtuvė.

Užrašai iš Poznanės II

Čiurlionis tarp Slovackio poezijos įpėdinių

STASYS GOŠTAUTAS

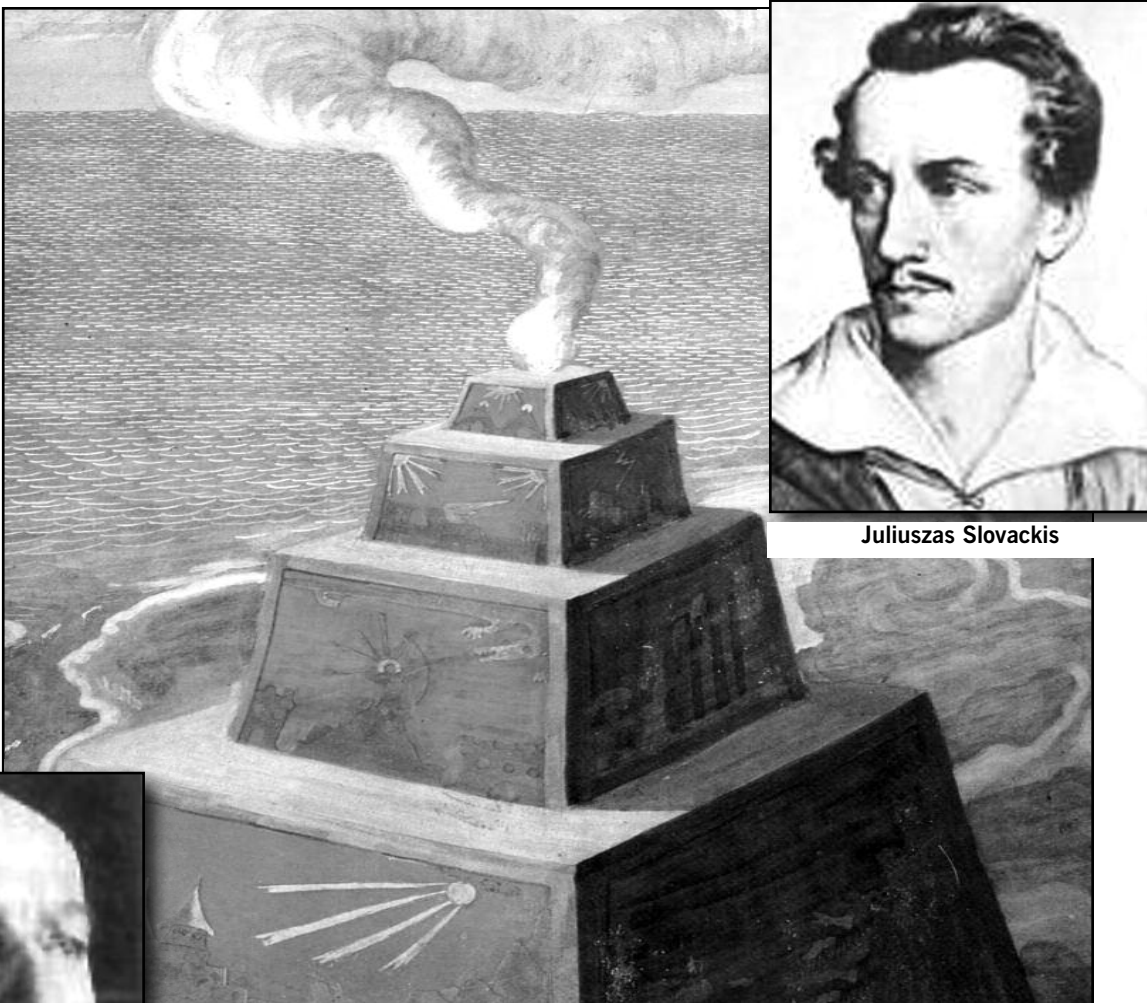
Radosławo Okulicz-Kozaryno mokslinės studijos, paprasčiau pavadintos „Čiurlionis tarp Slovackio poezijos įpėdinių (*Lietuvis tarp Karaliaus – Dvasios įpėdinių – Čiurlionio kūryba Jaunosios Lenkijos kontekste*) dėka turime visiškai naują šios temos versiją, ateinančią tiesiai iš Lenkijos. Norėtume mes to ar nenorėtume, bet M. K. Čiurlionis ikūnijo didesnę dalį lenkiškos kultūros, negu bet kurios kitos. Ar lenkai išmokė Čiurlionį mylėti Lietuvą, sunku pasakyti, tačiau Radekas įrodo, kad tarp lenkų buvo daug Lietuvos mylėtojų, kurie Lenkijoje kūrė Lietuvą. Autorius nesibodi suminėti nemažai lenkų intelektualų, kurie vienaip ar kitaip prisidėjo prie Lenkijos meno ir kultūros plėtos prieš pat abiems tautoms iškovojant nepriklausomybę.

Mes nuo vieno kraštutinumo einame prie kito ir nenorime pripažinti, kad buvome susieti su Lenkija daugiau nei 600 metų. Gal dėl to ir išlikome lietuviai, neta-pome rusais ar vokiečiais... kas žino. Čia jau nuklystama į hipotezės laukus, o jie visada pavojingi. Reikėtų kritiškai lietuvių akimis peržiūrėti visą Lenkijos istoriją, kurioje dažnai nepalankiai rašyta apie Lietuvą (Dlugošas ir kt.), ir žiūrėti, kas iš to išeis.

Antroji dalis iškart susieja poetinę Čiurlionio prozą su muzika ir jos kūrybine reikšme. Radekas daug laiko praleidžia nagrinėdamas Čiurlionį kaip dailininką, rašytoją ir muziką, bet kitaip, negu V. Landsbergis – Radekas labiausiai akcentuoja dailę. Jis spėja, kad Čiurlionis, siekdamas menų sintezės, dailei skyrė svarbesnį vaidmenį, nei muzikai ir literatūrai. „*Ne garsas, o šviesa yra dvasingiausiaji Visatos substancija*“, – sako Radekas, cituodamas mistinės J. Slovackio poezijos sekėjus. Nežinau, ar galima su tuo sutikti, nes, kiek suprantu, muzika viršija visus menus, tai matematikos ir filosofijos pagrindas, be muzikos vargu ar būtų poezijos ar tapybos. Su muzikos pagalba, visų nu-stebimui, Čiurlionis sukūrė nuostabią dailę. Beveik visi jo bendraamžiai buvo ir muzikai, ir dailininkai. Radeko tekstas suteikia progą susimąstyti.

Taip pat antrojoje dalyje autorius analizuoja laisvų eilių poemos *Sonata* (1905?) ir muzikinių formų Čiurlionio kūryboje reikšmę. Po to, kai V. Landsbergis pristatė Čiurlionį kaip rašytoją, Radekas šią temą pakankamai originaliai išplėtoja *Jaunosios Lenkijos* kontekste. Gaila, kad to nežinojau, kai buvo ruošiamas tekstas apie M. K. Čiurlionį ispanų kalba (*M. K. Čiurlionis: Obra literaria, Zaragosa, Espa a Biblioteca Golpe de Dados, 2009*). Ar galima įvardyti Čiurlionį kaip lietuvių rašytoją, jeigu jis neparašė nė vieno lietuviško teksto?.. Bet vėliau, gilinantis į Čiurlionio palikimą su Radeko pagalba, tampa aišku, kad nesvarbu, ar Čiurlionis rašė lietuviškai, ar lenkiškai – jis puikiai žinojo, ką daro. Štai trumpa autoriaus analizė, pristatant savo knygą: *Pirma – paprasta, netgi šnekamoji „Sonatos“ kalba kontrastuoja su rafinuotu epochos stiliumi. Antra – Čiurlionis, skirtingai nuo daugybės simbolistų, neleidžia silpnėms (t. y. pereinamų nuotaikų) dalims atlikti pagrindines, konstruojančias funkcijas, o tvirtai laikydamasis muzikos komponavimo principų, savo poemai suteikia klasikinės, keturių dalių sonatos pavaldą. Taip šio tarsi vientiso eilėraščio vidinė struktūra rodo tendenciją suskilti į skirtingas, bet tarpusavyje susietas dalis.*

Šis veikalas svarbus ne tiek pristatant J. Slo-

Juliuszas Slovackis

Tadeuszas Micińskis

vackį, kiek supažindinant su vienu iš žymiausių *Jaunosios Lenkijos* rašytojų, Tadeuszu Micińskiu (1873–1918), ir palyginant jo ir M. K. Čiurlionio kūrybą. Tai trečioji knygos dalis, įdomiai pavadinta – *Nuo lietuviškųjų Tatrų iki kalnuotosios Lietuvos*. Joje aptiksime naują temą – probėgsmiais Landsbergio nagrinėtą Čiurlionio biografijos dalį, paimtą iš tų pačių atsiminimų, parašytų J. Bžezinskio ir paminėtą Rasos Andriušytės-Žukienės jos disertacijoje. Įdomiausia tai, kad Lenkijoje gyveno du tokie neklaužados: vienas – lenkas iš LDK, Micińskis, kitas – lietuvis Albinas Herbaczewskis-Herbačiauskas iš Vilka-viškio. Jiedu visą gyvenimą talentingai vienas kitą užgauliojo. Įdomu ir tai, kad Herbačiauskas buvo Čiurlionio sužadėtinės draugas, jie visi trys lankė Krokuvos universitetą ir gerbė vienas kitą, o ir veikiausiai buvo pirmieji Lietuvos modernistai. Čiurlionis draugavo su Micińskiu (ar draugavo su Herbačiausku – nežinau), ir Radekas toli nueina, įrodinėdamas, kokią svarbią įtaką Micińskis turėjo mūsų dailininkui.

Perskaičius Micińskio tekstus (deja, tai tik trumpos ištraukos – *Rabino naktįje, Nietota*) ir palyginus su Čiurlionio tapyba, galima rasti atsakymą į kai kuriuos klausimus: kaip ir kodėl Čiurlionis nutapė *Žalčio sonatą*, kodėl, neapkęsdamas miesto, tiek miestų pritapė ir piramidžių. Paaiškėja, kad Čiurlionio tapyboje ne viskas buvo fantazija, yra labai daug literatūrinės tapybos, ir tai paaiškina jo temų įvairovę: ir pasakos, ir saulė, ir perkūnas, ir nepaprastas ano meto susidomėjimas teosofija, okultizmu, hipnoze, Egipto kultūra, baltų mitologija – pastarąja itin žavėjosi Micińskis. Reiktų nuoširdžiai padėkoti Radekui, kad jis su tokiu kantrumu iškasė tiek daug informacijos. Micińskis, tas Didžiosios Lietuvos Kunigaikštijos palikuonis, buvo aistringas Friedricho Nietzsches ir Fiodoro Dostojevskio skaitytojas, futurizmo, ekspresionizmo ir net siurrealizmo pradininkas. Stabrausko literatūriniuose vakaruose jis sujau-dino Čiurlionį ir įkvėpė jį tapybai. Neradau iš-verstų Micińskio veikalų. Atrodo, mes ir toliau

ignoruojame Lenkijos literatūrą, kurioje tiek daug Lietuvos. Lietuviškame leidime Radekas galėjo įdėti nors trumpą lietuvišką Micińskio bibliografiją. Bostoniškė enciklopedija (t. XVIII) pilna klaidų.

Tolesnei analizei reikėtų atskiro straipsnio, kad būtų galima išnarplioti gana komplikotą Radeko tekstą su šimtais išnašų ir begale citatų. To reikėtų veikiausiai ir ketvirtajai daliai – viso veikalo tikslui, J. Slovackio ir M. K. Čiurlionio meno pristatymui – „*Saulėtos meilės kalba...*“. Tai turtingas tekstas apie *Król-Duch (Karalius-Dvasia, gal – Karaliaujanti Dvasia?)*, kuris jau netelpa šitoje skiltyje. Tad pačią svarbiausią knygos dalį (nors viskas čia svarbu) turiu palikti neišnagrinėtą. Pirmučiausia reikėtų vėl perskaityti Slovackį, kurio neturiu ir jau pusė šimtmečio neskaiciau. Tarp kitko, tai buvo Argentinos leidinys, išverstas *J. Kėkšto (Mano palikimas, Buenos Aires, 1948)*, tad nesijuntu pasirengęs jį pristatyti be interneto pagalbos. Slovackis gimė Ukrainoje, mokėsi Vilniaus gimnazijoje ir universitete, savo tekstuose labai dažnai mini Lietuvą („*Mindowe*“/Mindaugas, 1829 – išleistas dar draudimo laikais Chicagoje, 1900, „*Lietuvių legiono daina*“, 1831). Tai-gi nenuostabu, kad Čiurlionis po penkiasdešimties metų rado užtekstinai įkvėpimo savo kūrybai. Radeko knyga tai labai vaizdžiai įrodo. (Žr. S. Goštauto redaguotą R. Okulicz-Kozaryno straipsnį „*The Language of Luminous Love – M. K. Čiurlionis Among Heirs to the King-Spirit*“ (Lituanus Volume 49, No. 4 – Winter 2003).

Sakyčiau, neliko nė vienos problemos, kurios Radekas savo studijoje nebūtų išnagrinėjęs. Veikalas puikiai ir taikliai iliustruotas, beveik kiekvienas paveikslas sutampa su tekstu. Nežinau, ar reikėjo taip smulkiai pristatyti Lenkijos meno pasaulį ir diskusijos pagalba bandyti tai susieti su Čiurlioniu. Tai daugiau tikėtų daktaro disertacijai (Radeko veikalas – habilitacinė 300 puslapių studija su 1 080 išnašų, nors, kaip jau minėjau, pasigendu bibliografijos ir vardų rodyklės). Čia turbūt jau redaktorių neapsižiūrėjimas. Nemačiau lenkiško leidimo, bet teko girdėti, kad pavardžių rodyklė užima net 9 puslapius. Argi mes galėjome būti tokie šykštūs, kad pagailėjome 9 puslapių? Nieko nesuprantu. □

BŪTIES DOVANOS

IRENA SLAVINSKAITĖ

Tęsinys. Pradžia 2010 m. rugsėjo 18 d. „Kultūroje“

Estetiniai teiginiai, temos ir motyvai

K. Trimako kūrybai būdingas estetinis dvasingumas. Jis krikščioniškas. Eilėraščių rinkinyje „Jis man dovanojo būti“ itin susitelkta į Jėzų, kaip gyvenimo pavyzdį ir Mokytoją. Per Jėzų mus pasiekia visa kita šios kūrybos tematika, potėmės ir motyvacijos. Gyvas Jėzaus pavyzdys per K. Trimako kūrybą švelniai ir giliai apšviečia širdį, moko gyventi. Tai visada aktualu. Daug skirtingo amžiaus žmonių, taip pat ir dvasininkų, interpretuoja Jėzaus temą. Interpretacijų labai daug, gal todėl ne visos sutelktos ir įsimenančios. Antra vertus, galimybę atvirai kalbėti religinėmis dvasinėmis temomis lietuvių kultūra vėl tik neseniai atgavo. Vis dėlto gerai būtų susitelkti bendram mąstymui. Jo trūksta. Pagaliau natūralu, kad, stiprinant vieno pasisakymo (diskurso) pajėgas, kiek susilpnėja dėmesys net bendraminėčiams.

Laikyčiau, kad K. Trimakui pavyko ir šiuo atveju. Galbūt todėl, kad jis ne tiek ir ne tik interpretavo, o telkė ir telkėsi, derino ir derinosi. O tai savaime labai tolerantiška. Kartu K. Trimakas ieško bendro ir kartu savito temos vardiklio. Apie šį asmenį buriasi nesiginčydamą mokslinė ir literatūrinė visuomenė: įvairių kartų žmonės, skirtingų profesijų atstovai. Ypač gerai, kad K. Trimakas atidus jaunimui, tai yra dvasiškai bręstančiai visuomenės daliai. Jaunimo tema šiuolaikinėje Lietuvoje kaip žaizda. Daug jėgų nukrypsta ne ten, į kur reikėtų. Suprantama, kad tik Dievas žino visus kelius. Visos viltys ir šiuo atveju į Jį, bet kartu ir į visuomenę, į žmogų. Dar kartą norisi pažymėti, kad K. Trimako literatūrinė kūryba dvasinė, nuosirdi ir žmogiška. Joje ranka ir protas nukreipia į vieną – tiesos kelią. Tai labai veiksminga ir labai reikalinga.

Kęstučio Trimako kūryba veikia. Veikia ir per jo asmenį, ir per literatūrinę veiklą. Ji atidi kuriančiai lietuvių jaunumenei. Turiu galvoje Kauno Vytauto Didžiojo universiteto Teologijos fakulteto literatus ir, matyt, reiktų kalbėti ne tik apie juos, bet ir apie tą jaunimą bei visuomenę, kuri klauso ir klausosi, skaito ir paiso autoritetingos nuomonės. Ir dar kartą norėčiau paraginti K. Trimako skaityti ir į ją įsiskaityti. Šį raginimą taikau ir sau.

Stebint K. Trimako literatūrinę kūrybą, susidaro įspūdis, kad joje randi širdies ištikimybę. Autorius, krikščioniškai atsidadęs Jėzaus mokymui, tvirtai tiki tuo, ką rašo. Juk žinome, kad įtikėti širdimi be galo sunku. Regis, kad K. Trimakas stebi savo asmenybės ir kūrybos raidą ir stengiasi neišduoti savo dvasinio pašaukimo. Ir literatūriniai vertinimai, ambicijos, principai tokiu atveju nebėra skausmingai svarbūs. Žinoma, gal tai ir įspūdis, bet jis tikrai toks, kad leidžia spręsti, jog šis žmogus yra ištikimas savo pagrindiniam pašaukimui – dvasininko keliui. Eilėraščių rinkinys „Jis man dovanojo būti“ taip pat visiškai tuo įtikina. Argumentai būtų tokie. Pirma, jis apima ir knygos „Ieškančiojo pėdsakai“ pagrindus. Antra, tai, kas pridėta, naujai sukurta, taip pat yra įtikinama, nes pagrįsta ir literatūros, ir dvasinėmis tiesomis. Dėl to idėjinė kūrybos visuma tapo vieninga. Įvairuoja tik eiliuotinės formos. Vienur jos mąstytinės, pasakotinės, išpažįstančios ir įrodinėjančios. Kitur labiau lyrinės, kiek impulsyvesnės, bet vis dėlto meniškai tolygios. Jos išsaugo K. Trimako, kaip autoriaus, etinius ir estetiškus teiginius. Kiek smulkiau juos ir aptarsime. Kadangi eilėraščių rinkinį „Jis man dovanojo būti“ sudaro dvi dalys,

aptarsime pirmąją, pavadintą „Mūsų Ieškantysis“ (iš „Ieškančiojo pėdsakų“ 1980–1990).

Kūrėjas ieško mūsų. Tai pagrindinė, stipriausia ir paguodžianti K. Trimako kūrybos mintis. Kūrėjui turime atsiliiepti per Jo Sūnų Jėzų. Žmogus nukrito į žemę ir nebeteko dieviško atspindžio – rašo K. Trimakas. Dabar žmogus vargšas, dvasiškai kurčias ir aklas, todėl turi gelbėti sielą. Bet tai labai sunku, nes jau prigeso žmoguje pirmą kartą tyra sąmonė. Net būdamas kančioje, žmogus neberanda išeities. Tokių minčių fone ir nušvinta Jėzaus mokymas ir veikla. Tai įrodo ir pirmosios knygos dalies planingi skyrelių pavadinimai. Jėzus žemės kelyje sutiko Evangelijos personažus: mokinį, samarietę, akląjį, našlę, Mortą. Per Jėzų išryškėja būties dvasinės pozicijos: ką reiškia iš tikrųjų būti vaiku ir būti karaliumi, ką reiškia žemėje dvasinis mokytojas, kurio galutinė lemtis pamokslauti ir jausti artėjantį kryžiaus šešėlį. Jėzus dėkoja savo Tėvui už palaimintą kryžiaus kelią ir leidžiasi nukryžiuojamas. Visos šios misterijos dalys eilėraščių rinkinyje „Jis man dovanojo būti“ sudaro lyrinio dramatiško pasakojimo siužetą. Kadangi jos pasakoja nuosekliai, jų kompozicija yra grandininė. Ji užsibaigia, užsimezga ir pereina į žiedinę kompoziciją: Jėzus mirė, bet liko gyvas, įžengė į dangų. Juk Jo vardu pasakyta: „Pakilau, bet pasilikau“ (p. 88).

Šioje eilėraščių rinkinio „Jis man dovanojo būti“ dalyje išreikšta daug gilių minčių. Viena iš jų vadinamasis keleivio motyvas: šiame pasaulyje esame laikini, bet vis dėlto gavome didžiulę gyvybės dovaną. Perfrazuodamas mintį, poetas paverčia Tėvo stalo metaforą. Dievas vaišina mus gėry-

Kęstutis A. Trimakas su Vilniaus filharmonijos styginiu kvartetu jo poezijos recitalyje.

bėmis, pakvietęs iš nebūties. Jam priklauso visos gyvos būtybės. Švelniai, įtikinamai K. Trimakas ištare jam subrendusią padėkos už viską mintį:

*Kaip nedėkosim Tau... –
Kaip nesakysim „ačiū“?
Kiekviens savaip, kaip galim...*

Padėka – vienas iš svarbiausių žmogaus ryšio su Kūrėju argumentų. Deja, beveik pamiršome dėkoti už gyvybę, jaučiamės pažeminti ir nuskausti. Gyvybės kultūros kupinos ir kitos K. Trimako poezijos mintys.

Užsimezgusi gyvybė, kaip skelbia knygos *motto* iš Evangelijos (Jn 10, 10) ir Jėzaus mokymas, atėjo gyventi, gyventi apščiai. Jėzus geba mokyti ir teikti tokį gyvenimą. Čia, žemėje, ir dangaus karalystėje. K. Trimakas poezijos žodžiais aptarė ir išplėtojo šios misijos svarbą. Jėzus susitelkęs į savo paskirtį: Jis pamokslauja, moko žodžiais ir savo pavyzdžiu. Jis sugeba tai daryti, yra išskirtinis Asmuo, Dievo Tėvo siųstas. Jo trauka ir įtaiga sieloms lemiama. Kai kurie sutiktieji pasiryžo sekti Juo per akimirksnį:

*„Tai Dievo Avinėlis“,
Pajutau Jo trauką
Ir ėmiau eiti iš paskos.*

„Mokinys“

Apskritai, įtikėti į Dievą nepaprastai sunku, be galo atsakinga, tam reikia visos širdies ir besąlygiško dvasinių nurodymų vykdymo. Matyt, todėl K. Trimako ir pasakytą: „Tas vardas ‘Dievo Avinėlis’ ir traukė, ir baugino“. Tik sąvokų priešybėje, kontrastų vienovėje subrendo ir K. Trimako poezijos vidinė drausmė ir sąmonė.

Jausmai į šią poezijos erdvę ateina būtent per sąmonę: saikingai, grakščiai, palengva. Jie derinasi prie minčių savo intonacija, ištarties stiprumu, emociškai spalva. Sanskrito poetikoje tai spalvai pavadinti yra specialus terminas rasa (kirčiuojame pirmąjį skiemenį). Jis reiškia ir dvasinio sąmoningumo būvį, pobūdį, nuotaiką. Būtent gebėjimas atrasti savyje pastovų, lyg pagal kamertoną susiklosčiusį toną yra ir dvasiniam, ir poetiniam keliui svarbiausias. Jis yra vidinės brandos rezultatas. Tai ne impulsyvus pradmuo, o subrendęs pjūčiai vaisius. Tai reiškia, kad Kūrėjo mesta sėkla pateko į dėkingą dirvą.

Atkreipia dėmesį, kad K. Trimakas labai akcentuoja Jėzų kaip Mokytoją ir Jo misiją, jis, kaip mokiny, klausia: „Mokytojau, kur gyveni?“. Ir tik po to suformuluotas klausimas Mokytojui: „Kas esi?“ Poezijos tekste minimas ir spontaniškas prisirišimas prie Jėzaus, bet po to pasakytą, kad „paskubomis pasigriebtas vardas „Mokytojau“ mane pririšo prie Jo tapti Jo amžinu mokiniu“. Atspindėta ir Jėzaus širdies malonė: „Ateik ir pamatysi“. K. Trimakas parodė, kad net Jėzų galima suprasti, suvokti Jo gyvenimo būdą. Tam nėra neperžengiamų kliūčių. Jėzus – be galo dosnus ir gailėstingas Asmuo, Paties Kūrėjo siųstas. Dvasinė ištikimybė savo dangiškajam Tėvui sąlygoja Jėzaus Auką. Nėra įtikėjimo be aukos. Religijos istorijoje jų būta ir esama ne vienos, bet Jėzaus Auka ypatinga. Dievas Tėvas priėmė šią neprilygstamą Sūnaus Auką. K. Trimakas trumpai apžvelgė

ankstesnių Jeruzalės kraujo aukų žiaurią patirtį. Dėl to poezijos tekste išryškėjo kraujo spalva balto tyrumo ir akinančios saulės fone:

*Avinėlio likimas – gyvybės auka,
nekalto už kaltus.*

Kaip pažymėjo K. Trimakas, Jėzus pasiaukuoja ant kryžiaus. Kryžiaus tema eilėraščių rinkinyje „Jis man dovanojo būti“ yra didinga. Kryžiaus ir Jėzaus ant jo figūrą matome per visą knygos kontekstą. Netgi kiekviename šios knygos kūrinyje Jėzų matome per kryžių: atėjo aukotis, ieško galimų išgelbėti sielų, gelbsti žmoniją ir per galutinę Kryžiaus auką. Knygos prasmė yra ir tokia: su Jėzumi gimstame, su Juo gyvename, į Jį sugrįžtame jau pavargę po nuodėmių ir klaidų. Apie tai iškalbingai byloja Naujojo Testamento tiesos. Savaip, poetiškai antrina ir K. Trimako poezija. Kaip jau minėta, per jo kūrinius abiejose poezijos knygose ypač išryškėja Jėzaus gailėstingumas. Ta prasme krenta į akis į abu poezijos rinkinius įvestas tekstas „Samarietė“. Ji „artinos pasisemti vandens“, tai yra gyvybės ir dvasinės išminties. Ji jau tiek išvarginta savos patirties, kad laukė nors menkiausios Jėzaus užuominos ir ženklų. Matome, kad Jėzus be galo dosnus: Jis paima iš nusikaltusios moters rankos atsigerti vandens. Nuo šiol ji išgelbėta. Moters dvasinio prisikėlimo tema Naujajame Testamente be galo ryški. K. Trimakas prie jos atsistojo.

Galimybę per Jėzų patenkinti amžinojo gyvenimo troškulį pajuto netgi visiškai akli ir kurti dvasiniam sąmoningumui žmonės. Jie yra ir bibliniai personažai. Biblinio topo motyvas keliauja ištisai per visus kontinentus. Todėl jam suteikti naują poetinę gyvybę labai sunku: be galo daug šiais motyvais rašyta. Ir toli gražu ne visada meistriškai. Todėl susiformavo ir banalūs, sausi šablonai. Nepatekti į tokias pinkles retam rašytojui pavyksta. Vargo, oi vargo ir Maironis. Su religiniais, dvasiniais savo poezijos motyvais. Kai kada ir nauji autoriniai redagavimai neįkvėpė jiems poezijos dvasios.

Nukelta į 4 psl.

GRAŽINA CIEŠKAITĖ ILGIUOSI SIELOS, TIESAI ATVERTOSIOS

* * *

Ir žodžiai kaip gamta, kuri ištarti bijo
sau paslaptį: esu karališka beturtė...
iš saulės ir žmogaus, iš vakaro lelijų
aš pasisėmiau tai, ko negaliu sukurti.
Tai per mane žmogus iš rojaus išvartytas...
jo kelias į žvaigždes per akmenis pilkuosius, –
Aušrinės šviesoje jis pasitinka rytą.
Aš pragarą neigiu ir žiedlapiais velkuosi
tarytum Venera, į veidrodį įžengus...
esu! Žinau kelius į ateitį bekraštę,
kur sukasi šviesoje kitų pasaulių dangūs,
kur tikisi žmogus broliją sau surasti.
Ir žodžiai kaip gamta, kuri ištarti geidžia:
sau paslaptis esu – vienintelė šventoji,
kurios dvasia visur – į tamsą susižeidžia –
ir šviesoje nūnai žvaigžde pasikartoja.

IR SUDEGA NAKTIS

O pranašų tylos nematomasis groži, –
gili yra kančia gėlių vienatvės rožei.
Galvoju ir esu, bet amžina mintis, –
o Žeme, su tavim likimai susitiks –
tarytum žaisdami vaivorykšte, kuria
sujungusi krantus gyvybės vakare –
mus artina gamta, žydėdama žaliai,
kai kryžkelėj balti susikerta keliai.
Juoduoja kaip krauju paženklintas lietus...
O duona, o vanduo – nuo ašarų kartus.
Tu meilės akimis į ateitį dairais,
sparnus iš pelenų gyvenimo darais.
Su pranašų tyla klausykis amžinai –
ką laikas pakartos, tu šiandien sužinai,
kai veidrodžio dugne kaip gintare gilu –
ir sudega naktis, padvelkus metalu.

A. Žviliaus iliustracija

KUR TAMSA IR ŠVIESA

Kur tamsa ir šviesa susilieja
į ugniažiedį kristalą,
kur dvasia amžinai atvira –
o į šviesą ir tamsą nedaloma,
kur juodųjų bedugnių tyloj

amžinybė tau ištaria maldą,
kur esi savo laisvėj viena –
ir priešibių pilnatvėj nevaldoma, –
skrieja ten sidabrinė strėlė –
tyliai nešanti gyvastį...
Mes tarp tavo šviesos ir tamsos
lyg tarp daikto ir žodžio paklydome.
Metafizinis mūsų minčių branduolys
vis dar žaidžia idėjomis.
Gilūs veidrodžiai sugeria mus –
tai į juos mes per sapną įėjome, –
dvasiakūniai, bežadžiai, vieni, –
mūsų žodžiai teisybę nematomą
spinduliavo nakčia į kiekvieną nedalomą
grožio materijos fatumą.

* * *

Pasaulių žydros dulkės nusileido
į tavo sielos dangų – ir iš lėto
užklojo spindulinį gėrio veidą...
atsispindėjo blogis kraujo Letoj,
o grožis, savo praeitį praradęs, –
į šaltą veidrodį kaip aklas brovės...
ėjai per gintarinį sapno ledą
toli toli virš tylinčios tikrovės,
buvai stebuklas – amžinas, bevardis, –
tau naktys purpurinį auksą žėrė,
kol pamatei – Zodiako sferoj merdi
tava dvasia, nes panaši į žvėrį, –
į žvėrį panaši dvasia nemato
visatos tamsoje kelių į erdvę,
aukojasi jinai užburto rato
vienatvei, pragarui – taip tyliai merdi, –
ir neatspindi šviesulio nei vieno
ta sudrumsta gelmė... o aš kartosiu:
Tu atsiverk visatos mėnesienoj, –
ilgiuosi sielos, tiesai atvertosios.

BŪTIES DOVANOS

Atkelta iš 3 psl.

K. Trimaką kaip poetą gelbsti gal ir tai, kad jis nepretenzingas menininkas, nesiekiąs sukurti būtinai šedevrą. Antra, šis poetas jau suformavo savo estetinį mąstymo braižą ir patirtį. Be to, K. Trimakas artimas savai poezijai ir kaip asmenybė, ir kaip dvasininkas. Gyvenimo, profesinės tarnystės Dievui ir poezijos tikslai, linkmė, net stilius šiuo atveju sutampa. Vargu ar įmanoma iš taip vieningai subrendusios asmenybės pageidauti kažkokio kito stiliaus, parašymo, kartu ir mąstymo. Viskas gerai, viskas taip, kaip yra ir kaip galėjo būti, gardžiuokimės išmintingais poezijos posmais. Ir vieno, ir kito – ir minties, ir grožio – juose apstu.

Prašvitusi būtis užbaigia daugelį K. Trimako kūrybos tekstų. Pavyzdžiui, parašyta, kad į aklojo prašymą „Jėzus atsiliepė:/ „Tai ir matyki“. Po to akklasis praregėjo („Aklasis“). Taip Jėzus pats ieško žmogaus ir ateina netgi prie visiškai pasiklydusio. Sąlyga viena: „Aklas labai norėjo matyti...“, trokšti Ieškančiojo („Samarietė“), klausytis Jėzaus („Morta“), kreiptis į dangų („Draugai“). Estetinėje K. Trimako sistemoje (ji jau susiklostė) galioja, be abejo, ir Dievo griežtumas, tačiau, išreikštas per Jėzų, jis visada sušvelnėja. Taip yra ir šiuo atveju. „Kristaus sekimas“ moko nuolan-

kumo, paprastumo, tikėjimo ir negudravimo (plg. Tomas Kempietis. „Kristaus sekimas“. 1994, p. 21). Tai vadinama sureguliuotais per dvasinę tvarką veiksmiais. Ir K. Trimako poezija yra išmokusi atidumo, išmintingumo kaip vengimo kalbėti apie kitus dažniau blogai, negu gerai. Bet ši kūryba nėra griežtai asketiška. Ji dosni, gyvybinga, tam skatina ir kitus. Jai būdingas vidinis džiaugsmas ir skaidri, net vaiski pasaulėjauta. Ji atėjo į mūsų literatūrą ir per šį poetą. K. Trimako kūrybos evangelinis mąstymas artimiausias Šv. Jono Evangelijai, nors abi K. Trimako poezijos knygos įvadinėmis mintimis pasirinko ir kitus Evangelistus. K. Trimakas lyg išsisiūbavo, todėl skaitydamas įsidėmi gyvą, estetinę sakinio tėkmę.

K. Trimakas liko smalsus gerąja prasme. Pasaulis ir žmonės, literatūra ir profesija jam įdomūs. Postmodernizmo suskaldytoje, dabar ekonominių krizių nualintoje visuomenėje tokių meno ir požiūrių trūksta. Jie gyvybingi ir laisvi net klasikinės filosofijos prasme. Ši kūryba kalba apie laisvės, gyvybės kainą. Laisvei ir gyvybei priešpastomi tamsūs motyvai, netgi tragika: mirtis, nukryžiuavimas, kryžius. Tam skirtas ir eilėraščių skyrius „Kryžiaus šešėlyje“. Jo tekstai apmąstė Šv. Jono evangelinę mintį „Nėra didesnės meilės, kaip gyvybę už draugus atiduoti“ (Jn 15, 13). Pri-

kalto be kaltės Jėzaus tema susiklostė į vieningą kompozicinę struktūrą. Muzikiniu principu po to prasideda tyli skyriaus „Ryto žara“ melodija. Tą skyrių sudaro du stiprūs tekstai: „Gyvasis“ ir „Pakilau, bet pasilikau“. Antrame iš jų nuskambėjo kažkodėl man labiausiai įsiminęs aštuoneilis posmas, prasidedantis eilutėmis:

*Likau ir toliau pasilieku
ieškoti ir rasti...*

Apie tai, kas lemta, kas lieka, parašyta eilėraščių skyriuje „Tarp gyvenimo ir mirties“. Jis apima 1990–2010 metais rašytus eilėraščius. Tai tekstai apie Dievą, išstremtus iš Lietuvos žmones. Daug vietos ir svarbos K. Trimakas paskyrė A. Dirsytės likimui. Į knygos „Jis man dovanojo būtį“ pabaigą atrandame ir trumpus K. Trimako eilėraščius. Ši eiliavimo forma K. Trimakui nebuvo būdinga. Ir trumpas eilėraštis K. Trimako gerai įvaldytas, suteikia jo poezijai įvairumo. Įsiminė meninės poetinės miniatiūros „Snaigė ir žiedas“, „Žemės kraitis“, „Bijūnai“. Jos sudėtos į skyrelį „Žemės kalba“.

Knygos antraščių labiau asmeniškoje K. Trimako poezijoje padaugėjo. Ši poezija dar išbandoma. Ją dar skaitys ir skaitys bei komentuos. Svarbu, kad ji teikia estetinio džiaugsmo, o jos mintys aiškios ir prasmingos. Visa tai teikia K. Trimako skaitytojams optimizmo ir vilties. □

Keturi atviro žodžio dešimtmečiai

DALIA CIDZIKAITĖ

Pranešimas skaitytas 57-ame Santaros-Šviesos suvažiavime Lietuvių dailės muziejuje, Pasaulio lietuvių centre, 2010 m. rugsėjo 11 d.

Daiva Dapkutė, Dalia Kuizininė. *Laisvas žodis laisvame pasaulyje: Atviro žodžio mėnraštis „Akiračiai“ 1968–2005 m.* (monografija), Vilnius: „Versus aureus“, 2010.

Daugiau nei trijų šimtų puslapių Daivos Dapkutės ir Dalios Kuizininės monografija turėtų ne tik patenkinti skaitytojo, norinčio sužinoti, kaip „Akiračiai“ susikūrė, smalsumą, bet ir sužinoti, kas kiek aukojo, kuriantis mėnraščiui, kas buvo jo redaktoriai, bendradarbiai, kokiomis temomis rašyta, kokiais klausimais polemizuota, kaip buvo žiūrima į „Akiračius“ čia, išeivijoje, ir ten, Lietuvoje. Pagaliau atsakoma ir į ne mažiau svarbesnį klausimą, kurį neretas uždavinėjo redaktorių būriui, mėnraščiui dar gyvuojant: „Kam ‘Akiračiai’ atstovavo? Kas už jų stovėjo? Kam jie tarnavo?“

„Akiračiai“, būdami sudėtinė išeivijos politinio-kultūrinio gyvenimo dalis, atsiradusi kaip iššūkis tuometinėms madoms ir negerovėms tiek spaudoje, tiek visuomeniniame gyvenime (uždarumas, politinis susiskaldymas, vienmintiškumas, konservatyvumas, intelektualinių diskusijų stoka, nenoras priimti skirtingų nuomonių, laisvos, atviros įvairioms nuomonėms spaudos trūkumas), Dapkutės ir Kuizininės monografijai suteikė platesnį regėjimo lauką. Kaip teigia knygos autorės, *monografijos tikslas yra per išeivijoje leisto mėnraščio „Akiračiai“ istoriją pristatyti atskirą lietuvių išeivijos politinio-kultūrinio gyvenimo etapą (1968–2005 m.)*.

Tad suformuotas tikslas bei uždaviniai, surinkti šaltiniai (o jie gausūs – šalia „Akiračių“ medžiagos cituojami redaktorių ir bendradarbių laiškai, jų susirašinėjimas, pokalbiai su jais) bei negausi istoriografinė medžiaga nulėmė ir knygos struktūrą. Pirmoje dalyje gilinamasi į mėnraščio atsiradimo priežastis, nagrinėjama išeivijos spaudos padėtis, pastangos sukurti liberaliosios srovės laikraštį, ryšių su okupuota Lietuva klausimas bei naujo mėnraščio atsiradimo aplinkybės. Antroji dalis skirta „Akiračių“ komandai, atskleidžiamos mėnraščio leidimo bei finansavimo problemos. Trečioji dalis – „Atviro žodžio mėnraštis“ – supažindina su mėnraščio puslapiuose skelbtais straipsniais, keltomis išeivijos ir Lietuvos kultūrinio, politinio, visuomeninio gyvenimo problemomis, Lietuvos ir išeivijos literatūros kritika bei analize, kritišku akiratininkų žvilgsniu į lietuvių visuomenės gyvenimo aktualijas, skaudžius ir jautrius istorijos klausimus. Ketvirtoje dalyje aptariami „Akiračių“ redakcijos bandymai pralaužti „geležinę uždangą“, bandoma atskleisti akiratininkų diskusijas su „Tėviškės“ draugija, pristatyti saugumo požiūrį į „Akiračius“. Penktoji dalis apžvelgia permainų metų Lietuvoje ir „Akiračių“ laikyseną tuo laikotarpiu, akiratininkų požiūrį į nepriklausomos Lietuvos problemas ir mėnraščio perkėlimą į Lietuvą. Galų gale paskutinėje dalyje bandoma apibendrinti „Akiračių“ veiklą, atskleisti mėnraščio įtaką išeivijos bei Lietuvos visuomenei.

Knygos įžangoje autorės aiškiai pasako, kodėl „Akiračiai“ yra verti daugiau nei trijų šimtų puslapių: *Kas buvo tie „Akiračiai“? Kuo jie buvo svarbūs, išskirtiniai lyginant su kita išeivijos spauda? Kodėl jie susilaukė tiek dėmesio, kad jiems yra skiriama ši monografija? Tokie klausimai gali natūraliai kilti tiems, kuriems neteko susidurti su „Akiračiais“, jų skaityti ar asmeniškai susipažinti su buvusiais šio mėnraščio redaktoriais, bendra-*

darbiais. Panašūs klausimai gali kilti ir ne vienam, bent kiek plačiau susipažinusiam su lietuvių diasporos istorija. Tam tikra prasme šie skeptikai būtų teisūs, juk „Akiračiai“ buvo tik vienas iš daugelio lietuvių emigracijoje leistų laikraščių.

Tačiau Dapkutė ir Kuizininė primena, jog mėnraštis įdomus ne todėl, kad jis buvo ilgaamžis – pavyzdžiui, lyginant su „Draugo“ dienraščiu, einančiu nuo 1909 metų iki šiol, „Akiračiai“ Čikagoje ėjo vos keturis dešimtmečius. Neturėjo mėnraštis ir gausaus skaitytojų būrio, pasak autorių, savo „aukso amžiuje“ jis buvo leidžiamas 1,400–1,500 egzempliorių tiražu ir turėjo daugiau nei 1,000 prenumeratorių.

Autorės net nėra linkusios išvelgti ar greičiau – pervertinti ir „Akiračių“ įtakos. Jų nuomone, tokio tikslo „Akiračiai“ sau ir nekėlė, visada turėda-

nės būsimo leidinio principinės linijos: 1) Yra būtina reikalingas periodinis, dažnesnis leidinys, kuriame būtų įmanoma laisvai pasisakyti visais svarbiais reikalais be vienašališkų doktrininių varžtų. 2) Tas leidinys turėtų būti nesrovinis (viršsrovinis ar tarpsrovinis), jei šią semantiką supras-tumėm kaip norą išvengti susiaurėjimo. 3) Banaliumi bei sulėkštėjimui naujajame leidinyje vietos neprivalėtų būti, ir dėmesys turėtų labiausiai krypti į tai, kas tikrai svarbu ir kas mūsų gyvenime aktu-aliausia. 4) Leidinio turinys turėtų pasižymėti drąsa, nebijojimu imtis kad ir karščiausių temų bei reikalų, jei jie tik svarbūs. 5) Ypatingai reiktų siekti jaunesnės kartos bendradarbiavimo, kad ji tuo būdu šiame leidinyje matytų tikrai laisvą tri-būną laisvai kalbėti apie dalykus, kaip ji juos ma-to ir supranta. 6) Lietuvos nepriklausomybės sie-kis, lietuviybės išlaikymas ir kultūrinės kūry-bos rėmimas yra šio leidinio pagrindinė dedi-kacija, reikalaujanti, kaip tik efektyvumo la-bui, nuolatinio metodų persvarstymo bei jų pa-sirinkimo laisvės“.

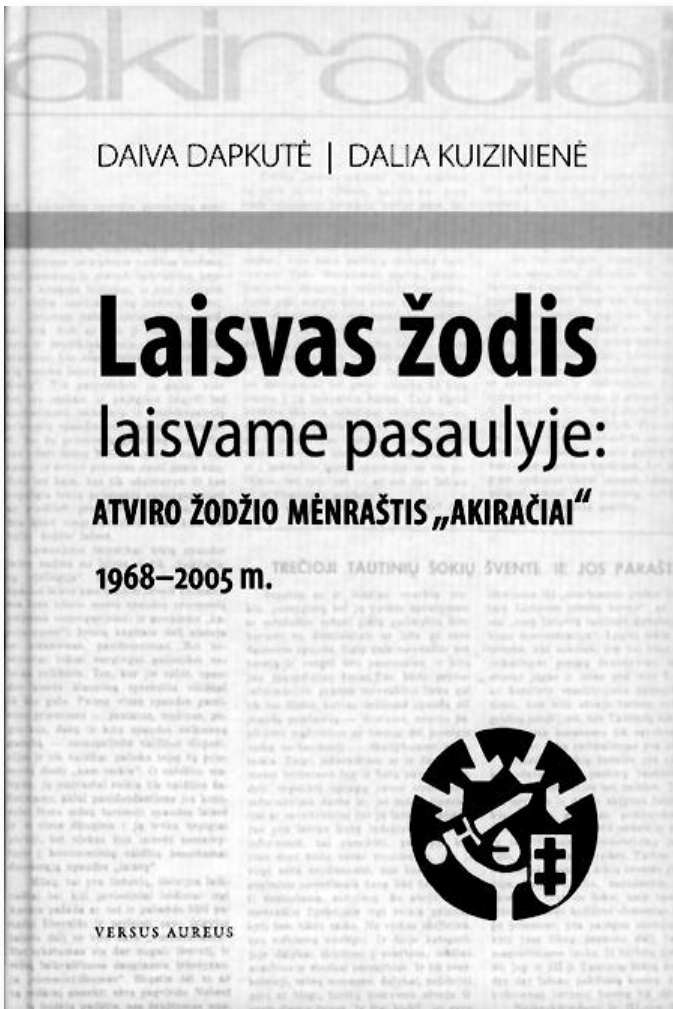
1968 m. liepos mėnesį Čikagoje pasirodė naujas leidinys „Akiračiai. Atviro žodžio mėnraštis“. Monografijos autorės pastebi, jog „Akiračiai“ gimė kaip iššūkis tuometinei išeivijos spaudai, kuri nenorėjo skelbti nemenkos išeivijos dalies nuomonę išreiškiančių straipsnių. Iš vienos pusės, rašoma monografijoje, tai buvo bandymas leisti liberalaus pobūdžio laikraštį, kuriame būtų skelbiami kitur nepageidaujami tekstai apie ryšius su kraštu, atvirą laiko dvasiai ir dalykų kaitai laiko tėkmėje. Kita vertus, tai buvo savotiškas maištas prieš susiskirstymą į ideologines sroves, prieš tradicines išeivijoje vos gyvuojančias politines partijas, primityvų antikomunizmą, kitokios nuomonės netoleravimą, uždarumą ir konservatyvų požiūrį į ryšius su okupuota Lietuva. Nenorėdami daryti kompromisų dėl Lietuvos nepriklausomybės apie „Akiračius“ besiburiantys žmonės rėmė ryšių su Lietuva idėją. Būtent pastaroji priežastis – ryšių su Lietuva idėja ir diskusijos šiuo klausimu – buvo tas bendras vardiklis, leidęs, paskatinęs sujungti įvairių ideologinių srovių, įvairaus amžiaus žmones – tarp mėnraščio leidėjų ir bendradarbių galima buvo rasti įvairių pažiūrų žmonių, atstovaujančių tiek kairei, tiek dešinei. O tai buvo dar vienas netikėtas įvykis išeivijos istorijoje.

„Akiračių“ ir išeivijos ryšys su Lietuva daugiausia dėmesio monografijoje sulaukia ne tik todėl, kad mėnraščio gimimas buvo neatsiejamai susijęs su šiuo klausimu, bet ir todėl, kad, kaip teigiama knygoje, būtent pastarasis klausimas – išeivijos ryšių su okupuota Lietuva problema, sukėlusį daugybę diskusijų išeivijoje, – yra iki šiol plačiau istorikų netyrinėtas. Ypač aktualus ir visiškai netyrinėtas klausimas yra KGB veikla su išeivija, į kurios verpetus buvo įsisukę ir „Akiračiai“, o taip pat ir kita gretutinė tema – informacinis karas tarp išeivijos ir sovietų saugumo.

Monografija taip atidžiai pažiūri į „Akiračių“ teigtą laikyseną dėl laisvos spaudos, skaitytojo, geros žurnalistikos, jog skaitant knygą imi į ją žiūrėti kaip į savotišką žurnalisto abėcėlę, kurią turėtų išmokti bet kuris, siekiantis rašyti taip, kaip jam diktuoja sąžinė. Knygos autorės rašo: *Ne vienam žurnalistui Lietuvoje „Akiračiai“ buvo geros vakarietiškos žurnalistikos pamokos. Pasak „Akiračių“, geram laikraščiui reikia dviejų sąlygų: „reikia gabių žurnalistų ir laisvės rašyti taip, kaip diktuoja sąžinė. Turint pinigų, galima ir žurnalistų susirasti, tačiau be spaudos laisvės ir gabi-ausias žurnalistas dirbs tik kaip samdinys“. Be lais-vės negali būti polemikos, „O be jos laikraštis – kaip silkė be druskos“, – rašė Z. Rekašius.*

Čia glaudžiasi ir tolerancija, pagarba oponentui ir nuomonių įvairumui, bruožai, kurie, akiratininkų nuomone, buvo neabejotina jų leidinio stiprybė.

Tęsinys kitame numeryje

mi omenyje nedidelį ratą sąmoningų skaitytojų, vertinančių laisvą atvirą žodį. Tačiau, – įsitikinusios jos, – *neabejotinai šis mėnraštis atliko svarbų vaidmenį lietuvių diasporos istorijoje. Ne tik per laikraštį, bet ir per savo asmeninius ryšius akiratininkai, platindami atviro laisvo žodžio, tolerancijos pamokas, nemažai prisidėjo prie laisvos visuomenės formavimosi išeivijoje ir Lietuvoje. Vakarų demokratinėse valstybėse tokie žurnalai nėra retenybė, tačiau gana konservatyvioje ir uždaroje lietuviškoje visuomenėje emigracijoje laisvas, atviro žodžio mėnraštis, neturintis nei politinio užnugario, nei jokio tvirtesnio finansinio pagrindo, išlaikomas tik iš skaitytojų aukų ir prenumeratorų, – tai buvo gana unikalus reiškinys lietuvių išeivijoje.*

Kaip parodo knygos autorės, „Akiračiai“ buvo tikrai gera mokykla tuometiniams ir būsimiems žurnalistams, bendradarbiams, skaitytojams, kurie norėjo priklausyti atviro ir laisvo žodžio stovyklai. „Akiračiai“ mokė, kaip, net ir palaikant ryšį su svetimos ideologijos šalininkais, rodos, beviltiškai polemizuojant viešai, spaudoje, galima išsaugoti „storą skūrą“ ir pasiekti savo. O siekti buvo ko.

„Akiračių“ atsiradimas – iššūkis tuometinei išeivijos spaudai

1968 m. vasario 2 d. Čikagoje įvykusiame pirmame informaciniame Viewpoint, Inc. bendrovės ir jos planuojamam leidiniui susidomėjusių bei remti norinčių asmenų susirinkime išryškėjo pagrindi-

„Niekur nėra taip gera ir gražu, kaip Anykščiuose”

(Antanas Vienuolis)

RASA BRAŽĖNAITĖ

Tęsinys. Pradžia 2010 m. rugsėjo 18 d. „Kultūroje”

„Atrasta Mindaugo laikų Vorutos pilis?” (A. Vienuolis)

Kartais Vienuolis jau ir pats nebežinodavo, kur pabertas tiesos grūdas, o kur supinta romantiška istorija... Atrodo, apie 1934 m. jis vis dažniau ėmęs kalbėti apie Šeimyniškėlių piliakalnį, vietinių vadinamą Varutės kalnu (Voruta) – tuo metu tai buvo nemažas kalnas, nuokalnėje nusėtas dideliais akmenimis, aplink lyg upelio, lyg užtvankos kadaise būta... A. Vienuolis žinojo, kad dar XIX a. pabaigoje iš vėjų pustomo Šeimyniškėlių senkapio į muziejus jau buvo patekę XIII–XV a. radinių, o 1910 m. ant piliakalnio lankėsi ir kapus tyrinėjo dr. Jonas Basanavičius. Sūnui Stasiukui Vienuolis pasakodavęs, kad akmenys – buvusios pilies pamatų likučiai; o mažesnius akmenis žmonės per ilgą laiką išsigabenę savo trobesių statybai... Kalne buvęs šulinys, kuriuo slapta iš pilies išeidavę pilėnai; deja, dabar jau užgriuvęs... Visa tai rašytojas sužinojęs Leipcigo archyve, kai rinkęs medžiagą romanui „Kryžkelės” ir dokumentuose užtikęs minint, kad Mindaugo sostinė Voruta buvusi „apud flumen Lettowia” (prie Latavos upės). Vėliau su sūnumi baidare plaukdamas į Andrioniškį, Vienuolis jam parodęs ir visai siauruti, vasarą išdžiūstantį upeliuką, vietinių vadinamą

Šeimyniškėlių piliakalnis.

Latava. Minėdavęs ir kaimą tokiu pačiu vardu, turintį savų paslapčių: pasakojama, kad kalvelėje, kurią senieji gyventojai vadino Karalienės kapu, palaidota kažkokia karalienė, kad žmonės žinoję Mindaugo kareivių taką per Šventąją, matę akmenimis grįstos brastos liekanas... Ir pats rašytojas, lydėdamas ekskursijas į piliakalnį, įkvėptai pasakodavęs apie kalavijuočių antpuolius, pilies požemiuose paslėptus lobius, raitelius, pakeliamuosius tiltus, apie pirmojo Lietuvos karaliaus Mindaugo žygius... Apie vieną tokią ekskursiją Čikagoje leistame žurnale „Užuolanka” (1957 m. Nr. 9) aktorius S. Pilka pasakojo: „Antanas Vienuolis rodė griovius, tvirtino, jog jie kadaise saugojo pilį, kuri buvo iškilusi šiam piliakalnyje. Jis ore piešė anos pilies tipografiją, rankomis siekė sienų aukštumos. Krito geltonai baltuojantieji spinduliai – kilo Mindaugo pilis – Lietuvos rytų išnykusi tvirtovė. Taip įkvėpto rašytojo Antano Vienuolio niekad, nei prieš tai, nei po to nesu matęs.”

Rašytojo romantiškos vizijos paskatino ieškoti Šeimyniškėlių piliakalnio sąsają su vienintele ir tik vieną kartą istorijos šaltiniuose paminėta Mindaugo pilimi Voruta (1251 m. Vorutos pilyje Mindaugas, remiamas Livonijos ordino, apsigynė nuo vidaus kare prieš jį kovojusių kunigaikščių koali-

J. Biliūno memorialinė sodyba Niūronyse.

cijos). 1935 m. Vienuolis į Anykščius pasikvietė Kau- no universiteto profesorių Eduardą Volterį, kuris, apžiūrėjęs piliakalnį ir remdamasis piliakalnio bei pro jį tekančio Varelio upelio vardais, pirmasis patvirtinęs, jog Šeimyniškėlių piliakalnį galima sieti su istorine Voruta ir paskatinęs A. Vienuolį parašyti straipsnį „Atrasta Mindaugo laikų Vorutos pilis?” (straipsnis paskelbtas „Lietuvos aide”, 1935 m. rugpjūčio 3 d.).

Prof. E. Volterio atradimas ir A. Vienuolio straipsnis sukėlė didelį visuomenės susidomėjimą, daug kas bandė piliakalnį kasinėti, negi buvo išartas sidabrinių ilgųjų lobis... Piliakalnis išgarsėjo, tapo Anykščių savastimi – čia anykštėnai rengdavo gegužines, pradėjo plaukti ekskursijos... Beje, tai, kad pirmasis apie Mindaugo Vorutą visuomenei paskelbė Vienuolis, daug kam atrodė netikra – tiesiog tik dar viena graži rašytojo fantazija...

1990 m. buvo pradėti moksliniai piliakalnio tyrinėjimai, patvirtinę, jog XIII a. viduryje čia iš tiesų stovėjo valstybinė medinė pilis, saugojusi šiaurinę Lietuvos pasienį. Tai buvusi didžiausia pilis Rytų Lietuvoje, spėjama Mindaugo Vorutos pilies vieta. 16 tyrinėjimo sezonų piliakalnyje dirbo archeologai, vadovaujami dr. Gintauto Zabelos; dabar Šeimyniškėliai – plačiausiai tyrinėtas piliakalnis Lietuvoje ir vienas plačiausiai tyrinėtų visame Rytų Pabaltijyje. Archeologinių kasinėjimų rezultatai leidžia gana tiksliai atkurti pilies planą – aišku, kur buvo sukasti poliai, rėmę gynybinių sienų konstrukcijas, kur stovėjo gyvenamieji pastatai, kurioje vietoje kurentos krosnys, galima atskirti pilies kiemo ūkinę bei reprezentacinę dalis.

Jau nuo 1997 m. muziejiniškai brandina sumanymą iki 2013 m. – Mindaugo karūnavimo 760-ųjų metinių – autentiškoje papilio aplinkoje pastatyti medinę pilį – kaip XXI a. pradžios Lietuvos piliečių pagarbos ženklą istorinei praeičiai bei valstybės kūrėjams. 2001

m. pastatytas pirmasis būsimo pilies komplekso statinys – tiltas per Varelį upelį anksčiau buvusioje vietoje, o 2004 m. prie įėjimo į papilį išaugo dar vienas originalus muziejaus objektas – medinis apžvalgos bokštas, kuriame dabar veikia istorijos ekspozicijos, archeologinių radinių parodos, kiemelyje vyksta „gyvosios” istorijos dienos, edukacinės programos apie Vorutos pilies istoriją, senovės medžioklę ir žvejybą, lankytojai gali išbandyti akies taiklumą ir rankos miklumą šaudydami iš lanko ar arbaletų, mėtydami ietį, ar, kaip siūlė didysis Anykščių romantikas Antanas Vienuolis, tiesiog atsigulti piliakalnio viršūnėje ir klausytis, kaip požemiuose vis dar žvanga pilėnų ginklai...

„Takas į Jono Biliūno kapą niekuomet neužžels” (A. Vienuolis)

Savo pasakojimuose Vienuolis dažnai prisimindavo pažintį su Jonu Biliūnu, apie tai, kad tėvai draudė su juo, jau pagarsėjusiu kaip „cicilikas”, draugauti. Abiem mokantis Liepojoje, į stotį tėvai jį veždavo diena anksčiau ar vėliau, negu Biliūnai savo Joną... Tačiau likimas vis tiek suvedė abu anykštėnus rašytojus ir vėliau...

Jonas Biliūnas mirė 1907 m. tolimoje Zakopanėje, Lenkijoje. Zakopanės kapinaitėse ir buvo palaidotas, nes žmona Julija neturėjo pinigų parvežti jo kūną į gimtuosius Anykščius. Paskutinė Jono Biliūno valia: „Kad numirsiu, man’ pakaskit / Ant Šventosios upės kranto / Kad matytų kapas sodžių / Kūdikėlis kur užaugau” liko neįvykdyta. Rašytojo testamentą galėjo įvykdyti tik visuomenė, tautiečiai. Tačiau greitai prasidėjo Pirmasis pasaulinis karas, po jo pasikeitė valstybių sienos, ir

Nukelta į 8 psl.

Medinis apžvalgos bokštas prie Šeimyniškėlių piliakalnio.

Atkurta senoji lietuviška didikų virtuvė

GERDA GUDJURGIENĖ

Vilniaus senamiestyje, Subačiaus g. 3, XVI a. grafų Tyzenhauzų pastate po rekonstrukcijos duris atvėrė restoranas-muziejus IDA BASAR. Tai vienintelis toks restoranas-muziejus Lietuvoje ir ketvirtas Europoje (kiti įkurti Vienoje, Osle ir Paryžiuje).

IDA BASAR veiklą pradėjo 1990 metais. Gera virtuve garsėjantis restoranas, laimėjęs konkursą 2005–2008 metams, aptarnavo Lietuvos Respublikos Prezidentūrą, rengė vaišes į Lietuvą atvykstantiems garbingiems užsienio svečiams, karališkų šeimų atstovams.

Šiomet lapkričio mėnesį švęsiantis savo veiklos 20-tį, atsinaujinęs restoranas kviečia lankytojus ne tik paragauti pamirštų Lietuvos XIV–XVIII a. didikų valgių, kulinarinio paveldo delikatesų, bet ir susipažinti su įvairių epochų maisto kultūrą iliustruojančiais daiktais, indų ir stalo įrankių antikvarine kolekcija.

Verslininkas, IDA BASAR bendraturtis Vaclovas Kontrauskas sakė, kad mintis įkurti muziejų brendo seniai ir buvo jo svajonė. Kolekcija, kuriai dabar jau 20 metų, prasidėjo nuo draugo padovanoto porcelianinio kavos malimo malūnėlio. Verslininkas daug keliavo po pasaulį ir parsivežė nemažai įdomių ir vertingų eksponatų. Juos kaupiti padėjo, atidavė savo daiktus ir artimi šeimos draugai.

Per ilgus dešimtmečius surinkta antikvarinių daiktų kolekcija davė pradžią muziejui. Joje daugiau nei 6 tūkstančiai įvairių eksponatų: porceliano, keramikos, vario, sidabro, melchioro indų, stalo įrankių, valgymo scenas vaizduojančių litografijų, kitų vertybių. Dauguma eksponatų – XIX–XX a. gaminiai. Vienas vertingiausių – XIX a. viduryje išleistas generolo leitenanto F. F. Šuberto sudarytas išsamus Specialusis europinės Rusijos žemėlapis. Jame pažymėtos daugiau nei tris sodybas turinčios gyvenvietės, taip pat pavaizduotos visos karčemos ir smuklės. Beje, šį žemėlapi, gerokai suniokotą, naujam gyvenimui atgaivino Prano Gudyno muziejinių vertybių restauravimo centras.

Įdomus pirmosios Nepriklausomos Lietuvos Kauno stiklo fabriko produkcijos rinkinys – saldaininės, sausaininės, grafinai, buteliai. Kolekcijos puošmena – carinės Rusijos Gardnerio ir Kuznecovo porceliano fabrikų bei garsių Vakarų Europos Meiseno ir Rozentalio manufaktūrų ir kitų firmų gaminti indai.

Kitą ekspozicijos grupę sudaro LDK ir monarchų epochos tematikos eksponatai: žymaus pirmosios Nepriklausomos Lietuvos skulptoriaus Vinco Grybo sukurtas Vytauto Didžiojo biustas, karališkų šeimų vizitus Lietuvoje menantys daiktai, kaip antai, 2006 m. spalį LR Prezidentūroje surengto pokylio, skirto Karalienės Elžbietos II vizitui Lietuvoje, valgiaraštis, indai bei nuotraukos, įvairūs suvenyrai. Naują restorano veiklos pokytį – autentišką senąją Lietuvos virtuvę – pristato specialus valgiaraštis.

Salės karaliams, prezidentams ir pokalbiams „tête-à-tête“

Puošnioje nedidukėje salėje, kurioje valgė Anglijos, Švedijos, Belgijos karaliai, Japonijos imperatoriai, įvairių šalių prezidentai ir kiti garbingi svečiai, prie stalo gali susėsti maždaug dešimt žmonių.

„Mūsų pasididžiavimas – Didžiosios Britanijos karalienės Elžbietos II ir jos palydos pietūs restorane. Prieš jai atvykstant, buvo paprašyta, kad visas stalo servizas būtų naujas. Pagal specialų mūsų užsakymą Liuksemburge buvo pagaminti porcelianiniai indai, sidabriniai stalo įrankiai išgijome Talino juvelyrinėje gamykloje, krištolinės taurės pirkome Austrijoje. Iš pradžių atrodė, kad toks prašymas mums nepaprastai brangus, bet dabar pamatėme, kad šio servizo vertė kur kas

Eglės Senapėdienės nuotraukos

didesnė. Ne tik materialiniu, bet ir istoriniu požiūriu. Visas šis servizas – lėkštės, peiliai, šakutės, taurės – tai meno kūriniai. Šiandien iš tų pačių indų ir taurių, iš kurių valgė garbingiausi pasaulio žmonės, ir tą patį meniu galime pasiūlyti mūsų restorano svečiams,” – sakė restorano-muziejaus savininkas V. Kontrauskas.

Nedidelėse miestelėnų, stiklo, etnografinėse salėse akys raibsta nuo senovinių bronzos, žalvario, stiklo eksponatų, lietuviškų namų apyvokos daiktų, paveikslų ir baldų. Anot muziejaus šeimininko, čia yra daiktų iš tų valstybių, kurios jau išnyko. Nepaprastai įdomus Lietuvos etnografinis skyrelis, kuriame parodyti daiktai, buityje jau beveik nevartojami: sviestmušės, piestos, geldos, lietlempė kiaulei svilinti, lygintuvai-volas, kraichio skrynios ir daugybė kitų retų namų apyvokos daiktų.

Valgių receptų ieškojo ir pilių kasinėjimuose

IDA BASAR generalinė direktorė ir bendraturtė Henrita Kontrauskienė – pagal išsilavinimą istorikė. Ji pasakojo, kad prieš kuriant restoraną-muziejų, teko patyrinėti Lietuvos istorijos šaltinius, kulinarinio paveldo archyvą, pasidomėti, ką anuomet valgė didikai, kaip ir iš ko valgis buvo gaminamas.

Istorijos šaltiniai byloja, kad Lietuvos didikų virtuvei, kaip ir daugiatautei Lietuvos Didžiąjai Kunigaikštystei, būdingas joje gyvenusių tautų – lietuvių, baltarusių, lenkų, totorių – kulinarinių tradicijų susipynimas. Du trečdalius Kunigaikš-

tystės gyventojų, taip pat ir didikų, sudarė rusai ir baltarusiai.

Lietuvos Didysis kunigaikštis Vytautas pasikvietė į Lietuvą Krymo totorius ir karaimus. Kartu su jais iš šių kraštų atkeliavo balandėliai ir virtiniai (koldūnai).

Lietuvai ir Lenkijai XVI a. viduryje sukūrus Abiejų Tautų Respubliką (Żečpospolitą), pamažu susiliejo šalies didikų maisto gamybos tradicijos, susiformavo turtingas kulinarinis paveldas. Karaliaus Žygimanto Senojo garsioji žmona Bona Sforca, iš Italijos atvežusi daržoves ir marcipanus, laikoma Lenkijos ir Lietuvos didikų virtuvės motina.

Žlugus Lietuvos ir Lenkijos valstybei, ėmė nykti bajorijos luomas. Kadangi bajorai buvo pagrindiniai senosios lietuviškos virtuvės puoselėtojai, okupacijos sąlygomis buvo pamirštas šis kulinarinis paveldas. Tiesa, kur kas vėliau nemažai senosios lietuviškos virtuvės patiekalų – lietuviški barščiai, virtiniai, žemaitiška žąsienos sriuba – papildė europietiškos virtuvės meniu.

Senoji lietuviška virtuvė išsiskiria produktų deriniais, skonių gama ir subtiliais maisto ruošimo būdais. Lietuvos aukštuomenė mėgo vietos produktus, pirmiausia žvėrieną – elnieną, briedieną, laukinių paukščių mėsą, medų, grybus. Senojoje Lietuvos virtuvėje nebuvo bulvinių blynų, nes bulvės pas mus paplito tik XIX amžiuje.

XIV a. ir vėliau Lietuva eksportavo vytintą ir rūkytą žvėrieną į Vokietiją, o medų – į Vokietiją ir Angliją. Vytinta šernienos filė buvo galima mokėti

„Niekur nėra taip gera ir gražu, kaip Anykščiuose“

Atkelta iš 6 psl.

laikas tapo nebepalankus jokioms kultūrinėms akcijoms.

1938 m. vėl buvo užmegzti Lietuvos ir Lenkijos diplomatiniai santykiai. Ruošiantis minėti 60-ąsias rašytojo gimimo metines 1939 m., buvo įsteigtas komitetas J. Biliūno palaikų pergabenimo reikalui. Šio komiteto veikloje aktyviai dalyvavo ir A. Vienuolis. 1939 m. gegužės 18 d. J. Biliūno našlė J. Biliūnienė, jos brolis, palaikų perkėlimo komiteto pirmininkas A. Janulaitis, dailininkas J. Mikėnas, architektas A. Varnas, rašytojai A. Vienuolis ir K. Korsakas turėjo parinkti vietą J. Biliūno kapui. Vieni siūlė Vorutą, kiti – Niūronių kapinaites, tretį – Beržų kalnelį Niūronyse, kur sergantis Biliūnas mėgdavęs pasėdėti...

O rašytojui A. Vienuoliui labiausiai tinkama vieta atrodžiusi Liudiškių piliakalnis, anksčiau vadintas Anykščių piliakalniu. Tuo metu tai buvo geltono smėlio kalnas, o greta – du mažesni kalneliai, keistu vardu – Anykščių Sachara vadinami. Galbūt nusižiūrėjus į A. Vienuolio apsakymą „Auksa“, o gal ir todėl, kad čia neaugo žolė, o tik kur ne kur kerojo kadagys ar driekėsi reta šiurkšti samana. Ir ne vien gamtos grožio sužavėtas Vienuolis savo žemiečiui parinko šią vietą. Ant šio piliakalnio ir pats Vienuolis praleido ne vieną gražią įkvėpimo valandą; be to, čia, ošiančių pušų ramybėje, savo jaunystės dienose buvo dūmę du anykštėnai poetai Antanas Baranauskas ir Klemensas Kairys. Liudiškių kalno viršūnėje jie sutiko ne vieną vasaros atostogų rytą, čia prisiekė lietuviškai kalbėti ir susirašinėti, čia eiliavo savo mintis, čia pat kūrė ir toms eilėms melodijas. Šventadienių vakarais ant Liudiškių kalno burdavosi jaunimas, dainuodavo Baranausko ir Kairio dainas... „Geriau aš niekur neradau... Tegu žvalgosi jis nuo šio kalno po visas numylėtas Anykščių apylinkes. Kokia platuma atsiveria! – sakydavo Vienuolis,

rankos mostu apveddamas tolumas (Vl. Mozūriūnas. Atsiminimai apie A. Vienuolį. V., 1963. P. 384)

Artėjant laidotuviams, iš Panevėžio vyskupijos kurijos buvo gautas leidimas dėl rašytojo Jono Biliūno individualių kapinių įsteigimo, ant piliakalnio iškasta kapui duobė, pastatytas nemažas ažuolinis kryžius, pradėtos rinkti aukos palaikų pargabenimo išlaidoms padengti. Į Lenkiją lietuvių delegacija turėjo išvykti 1939 m. rugpjūčio 30 ar 31 d., o palaikų paimti ruošėsi važiuoti J. Biliūnienė-Matjošaitienė, rašytojai S. Kymantaitė-Čiurlionienė, K. Inčiūra ir S. Nėris. Deja, prasidėjęs Ant-rasis pasaulinis karas rašytojo testamentą vykdy-mą atidėjo dar 14 metų. Per tą laiką užžėlė kapo duobė, o anykštėnų statytas kryžius 1953 m. vieną naktį buvo tyliai „nuimtas“...

Tik 1953 m. vėl buvo sudaryta palaikų pargabenimo komisija, ir rašytojas birželio paskutinėmis dienomis pagaliau sugrįžo į gimtinę. Sutiktas Vilniuje, Ukmergėje, liepos 1 d., vidurdienį, prie pušyno, esančio už miesto, buvo pasitiktas ir anykštėnų. Miesto gatvėmis paskui sunkvežimį su rašytojo palaikais, papuoštą didžiuliu Jono Biliūno portretu, ėjo žmona, sesuo, kiti artimieji, didžiulis būrys anykštėnų. Grojant Bethoveno muzikai, karstą į kalną nešė Anykščių rajono mokytojai. Visiems didžiulį įspūdį paliko A. Vienuolio nuširdūs pakylėti žodžiai: „Ilsėkis, brangus Jonai, savoje žemelėje, kurioje tu gimei, augai ir taip ją mylėjai... Ir čia nuo tavo kapo netoli ir upė Šventoji, nuo tavo kapo matysis Niūronių sodžius, kūdikėlis kur užaugai. Čia tave aplankys ir savi, ir svečiai, tavo talento gerbėjai... Piliakalnio pušaitės oš ir seks tau „Liūdno pasakos“ neužbaigtą istoriją ir šnabždės apie tai, kad tik tokie žmonės, koks buvai tu, po savo mirties amžiams pėdsakus palieka...“

Vienuolis rūpinosi, kad kuo greičiau būtų pastatytas paminklas ant J. Biliūno kapo. 14 metrų aukščio paminklas, projektuotas architekto J.

Gabriūno, statytas iš Anykščių žemės akmenų, primena senovinės lietuvių pilies kuorą, o pats kapas yra viduje, pusapskritėje arkoje. Paminklo atidengimo iškilmės vyko 1958 m. birželio 29 d. deja, rašytojas jų jau nebesulaukė.

Tačiau ne kartą Vienuolis vedėsi mokytojus ir mokinius ir prie Biliūno kapo, ir į jo tėviškę Niūronių kaime. Ir vis pasakodavo, pasakodavo... Pake-liui į Niūronis rašytojas stabtelėdavo prie dviejų upelių – Elmos bei Variaus, pailsėdavo ant Beržų kalnelio, rodydavo vietą prie seno klojimo, kur ant spalių krūvos gulėjęs senas Brisius, paskui ieškodavo tvoros, prie kurios buvo nušauta katytė... Užėdavo ir į trobą – tada namelyje gyveno svietimi žmonės, viskas buvo be galo apleista, jokio ženklo, kad čia gimė ir augo rašytojas Jonas Biliūnas... Vienuolis ilgai vaikščiojo po valdžios įstai-gas, kol buvo imtasi remontuoti J. Biliūno gimtąjį namelį ir susirūpinta juo kaip literatūros pamin-klų.

Muziejus Biliūnų sodyboje buvo įkurtas 1960 m. Buvusioje „stancijoje“ dabar eksponuojami įvairūs memorialiniai daiktai – kuklūs baldai bei namų apyvokos reikmenys, priklausę J. Biliūno giminėms – broliams Mykolui, Juozapui, Antanui, seserims Anei, Julijai: senas stalas, lova, dar baudžiavos laikų indauja, žibinčius, ilgi suolai pasieniais, rankšluostinė su lino rankšluosčiu. Kitame kambarėlyje – nuotraukos, atspindinčios svarbesnius J. Biliūno gyvenimo momentus, raštai, rankraščių fotokopijos. 1989 m., minint J. Biliūno 110-ąsias gimimo metines, sodyboje buvo atstatytas kryžius.

Iš tiesų teisybė yra Rapolas Šaltenis, teigdamas, kad „jo muziejus buvo visa Anykščių apylin-kė“. Antanas Žukauskas-Vienuolis tarsį šio krašto gyvoji dvasia prikėlė naujam gyvenimui savo tėvynainius, apgaubė juos savo rūpesčiu ir paliko mums, šio krašto žmonėms, ne tik naujus kultūros židinius, bet ir pamokas, kaip reikia mylėti

Senoji lietuviška didikų virtuvė

Atkelta iš 7 psl.

mokesčius Lietuvos iždui, o medumi buvo imama duoklė, taigi šie produktai galėjo atlikti pinigų funkciją.

Įsitvirtinusi lietuvių valstiečių virtuvė neturi nieko bendra su senąja Lietuvos virtuve. Iš senosios virtuvės ji paveldėjo tik mėsos sūdymą ir rūkymą. Naujoji virtuvė paprasta, buvo valgoma daug šalto maisto – varškės, dešrų, lašinių. Pradėjo vyrauti bulvių, mėsos, pieno, kiaušinių valgiai. Iš senosios lietuvių virtuvės išliko perlinės kruopos, kopūstai, kalioropės, ropės, morkos, žirneliai. Atsirado ir atvežtinių produktų, pradėta naudoti malta mėsa.

„Restorano-muziejaus pasididžiavimas – kariaus Jogailos mėgtas aluje virtas karpis, Žemai-

tijos bajorų žąsienos sriuba, aukštaitiška žuvinė su rūkytu unguriu, fazaniena kimšta putpelė, kiti originalios receptūros patiekalai. Visi senosios virtuvės patiekalai ruošiami tik su natūraliais prieskoniniais augalais. Sukurti šiuos ir kitus valgius padėjo istorijos šaltiniai, archeologinių kasinėjimų, ypač pilių, aprašai. Sužinojome, kokie prieskoniniai augalai, daržovės, aliejai buvo vartojami maistui gaminti. Pavyzdžiui, cukraus to meto valgiuose nerasite, vietoje jo – medus. Įdomus toks faktas – vadinamą karališką uogą, Žagarės vyšnią, buvo draudžiama valgyti valstiečiams, jas valgė tik bajorai ir ji buvo siunčiama į Rusiją caro stalui, – pasakojų H. Kontrauskienė.

Lietuviška virtuvė – ne tik bulvių cepelinai

„Kurdami šį restoraną-muziejų, norėjome nupūsti dulkes nuo užmirštos bajoriškos virtuvės ir parodyti, kad senoji Lietuva turėjo ypač išpuoselėtą virtuvę, gamino gerus ir skanūs valgius. Istorijos šaltiniai byloja, kad Lietuvos Didžiojoje kunigaikštystėje lankydavosi daug užsienio svečių, jie linksmai čia leido laiką ir buvo sužavėti mūsų vaisėmis. Lietuviška virtuvė – tai ne tik bulvių cepelinai ir kugelis, kurie pas mus atsirado tik XIX a. Ne vieną mūsų patiekalą pasisavino ir europiečiai. Šiandien tradicinis lietuviškas skilandis, juodųjų serbentų vynas „Voruta“ pripažinti Europos kulinari-niu paveldu. Stengiamės, kad mūsų restorane lankytojas patirtų dvigu-

bą malonumą – ir gurmanišką, ir estetinį. Surinkti ypač vertingi unikalūs eksponatai yra meno kūriniai ir liudija turtingą mūsų istoriją. Visa tai yra labai patrauklu turizmo plėtrai ir vertinga kulinari-niam paveldui,” – sakė V. Kontrauskas.

Dėl vietos stokos daug daiktų dar guli dėžėse, visus eksponatus dar reikės aprašyti, sudaryti katalogą. Belieka pasakyti, kad kiekvienam eksponatui tinkamą vietą parinko ir grožį muziejuje sukūrė dizainerė Agnė Dautartaitė. □